

Figyelembe veszi az emberi szem különböző tulajdonságait kompozícióiban. — Variációs lehetőségek sorra kínálkoznak egy erkély-rács „ornamentikájának” vagy kisebb használati edények, kutak formáinak kialakításakor. A hildesheimi szálloda erkélyit azonos formák variálásából létrehozott ritmikus motívumok díszítik, a gazdag „változatosság” tulajdonképpen a néző szemében lesz az, aki kiegészíti, esetleg már ismert ornamensekhez hasonlítja a látottakat, maga mozgatva meg azokat.

Ha az alkalmazott művészet művelői — alkotásai nem kívánják elsődlegesen magukra vonni a figyelmet, egyszerű, mérettartó formákkal valóban alkalmazkodnak mind az épület funkciójához, mind a környezet hangulatához, szellemiségben, kivitelezésben egyaránt. Fritz Kühn világtörténelmi, a buchenwaldi koncentrációs tábor emlékhelyén álló tűzpernyők elemi mértani testekből épülnek fel, kiegyensúlyozottság, minden felesleges külsőségek elvetése jellemzi őket.

Végezetül csak annyit: a modern ipari művészet egyik jelentős reprezentánsával találkozunk, sajnos csak először, de gyűjteményes kiállítása remélhetőleg nem sokára helyet kap nagyobb termekben.

Szatmári Gizella

GYÓRY MIKLÓSRÓL

Attól függően, hogy milyen szemmel nézzük, találjuk Győry Miklós életét és művészi fejlődését egyenesnek és egyben különösnek. Jómódú értelmiségi családból származik, 1905-ben született Budapesten s noha nem volt rossz tanuló, mégsem az értelmiségi pályát választotta. Már gimnazista korában ellenállhatatlan vonalmat érzett a barkácsoláshoz s ezért az érettségi után elment műbútor-asztalos szakmát tanulni. Két év múlva főszabadult, szerette a munkát, rendszeresen dolgozott s mégsem maradt meg ezen a pályán. Ugyanis munkájával párhuzamosan estenként Kaesz Gyula műtermet látogatta. Itt szerette meg a történelmet, a történelmi stílusokat, itt mélyült el érdeklődése a társadalmi háttér iránt. Kaesz Gyula igen érzéketlenül adta elő anyagát, amit a történelem bőségesen kínált. Győry pedig mindent megtanult rajzolni, miközben alaposan megismerkedett az egyes korok, a különböző társadalmak építészetiével, viseletével, eszközeivel, a korokra jellemző életformákkal.

Az Iparkamarrától — 1926-ban — ösztöndíjat kapott Bécsbe. Félévig tartózkodott ott, de a műbútor-szakmában — mint idegen — nem jutottat munkához. A véletlen folytán azonban plakát-megbízást kapott, méghozzá nem is egyet. Pénze azonban gyorsan fogyott s közben fölbuzdulva plakátjai sikeréin, úgy gondolta, tudja ő az íthont is csinálni. Hazajött, de majd egy évig semmiféle megbízása sem akadt. A műbútor-asztalosság már nem vonzotta annyira, hogy folytatására kedvet érzett volna, annál inkább a grafika. Végül is plakát helyett kisebb alkalmi merkantil megbízásokat kaptott magáncépektől, fővárosi vállalatoktól, később pedig könyvborítókra a kiadóktól.

1934-ben megnősült. Anyagi gondoktól mentesen éltek s talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy — mivel az alkalmi grafika nem tudta maradéktalanul kielégíteni — magasabbrendű célokat tűzessen maga elé. Többre vágyott tehát s ekkor jött az a fordulat, amelynek következtében Győry Miklóst már régóta mint kitűnő illusztrátort tartjuk számon.

Régi irodalmi emlékek kísértették s nem hagyták nyugodni. Kis diák korában hallotta Arany János *Nagyidai cigányok* c. humoros eposzát, Rákosi Sziđi előadásában, a Belvárosi Színházban. A mű annyira megragadta képzeletét, hogy azóta sem hagyta nyugodni. 1934-től szabad idejében elkezdett a műhöz rajzokat készíteni. Senki sem kérte rá, valóban a maga örömeire csinálta, senkitől sem befolyásolva, lektor, képszerkesztő, műszaki vezető nem játszotta körülötte az okosabbakat. Két év múlva, 1936-ban készült el vele s utána kezdett gondolkodni a kiadásán. Mert szerette a függetlenséget — módja is volt hozzá — s mert egybéként kiadókra sem bízta volna szívesen, maga látott a kiadásához. Talált is egy megbízható izlésű nyomdát, az Antiqua-t, amelynek vezetője, Viesmeyer Emil úr kellő érzékkel nyúlt hozzá a valóban színes faladathoz. Így készült Arany János Nagyidai cigányok első *többszínű* grafikákkal illusztrált kiadása, 600 számozott és kézzel külön-külön színezett példányban.

Nem ez volt ugyan az első illusztrációs műve, hanem Lagerlöf Zelmá-nak a Krisztus legendák c. könyve, amely a Franklinnál jelent meg művészi vonalas rajzaival. Meg kell mondanunk, hogy ezekben alig utal valami a Nagyidai-grafikák Győry Miklóására. Nyilván a kiadói szempontok okozták — a könyv az ifjúság számára készült — hogy nem adhatta igazi önmagát. A komor tárgyhoz, szemben Nagyidaival, nem illett Győry Miklós humoros látásmódja. Mert mint grafikus, elsősorban a humor jellemzi, erre pedig a Krisztus-legendáknál nem nyílt lehetőség. Annál nagyobb teret kapotta Nagyidai cigányoknál és sikert is aratott, annak ellenére, hogy Ártinger Imre mindössze annyit mondott rá: íme a magyar Dubout. S ennél a megjegyzésnél meg kell állnunk néhány pillanatra. Valamikor az irodalomban vált járványos nyavalyává a hatások kimutatása, aminek végén, minthogy az újabból senki sem szophat semmit és a semmiből különben sem lehet valami, hát nem kis erőszakkal úgy izeire szedték az irodalmi művet, hogy végül alig maradt valami, amit a

kritikus az író sajátjaként üdvözölhetett volna. Természetes, hogy írók, művészek hatnak egymásra, sokszor egészen öntudatlanul, mások rokonságot mutatnak anélkül, hogy látták volna egymás műveit. Aminthogy ugyanazon tudományos eredményre egymástól távol eső és egymásról mitsem tudó kutatók is eljuthatnak egy időben. De a műkritika elvetélt fogása bárkit azzal intézni el, hogy erre vagy arra hasonlít. Ennél már csak az az olcsóbb fogás, ha „tetszik-nem-tetszik” alapon mondanak ítéletet.

Nos, Györy Miklósnak valóban nem volt köze Dubout-hoz. Talán egyik-másik alak bővérűségének közös vonásán kívül, de mások a típusok, más a tömegek magatartása Györynél s megint más Duboutnál. Györy a maga módján pazarul érvényesítette típus teremtő képzetét s csillagította történelmi korok iránti érzékét az alak föl-töztetésében, anatómiájában, karakterében, önmagára jellemző formai vonalkultúrával, ennek sajátos ízeivel. A tördelésben gazdag változatot hozott létre, bár a verssorok kötöttsége a szövegbe komponálásban némileg korlátozta. Marginális rajzoktól két oldalas nagy csoportjelenetig a kis és nagyméretű illusztrációk egész sorával találkozunk. A cigánytípusokban utóleráthetetlen változatosságot ér el s híven a mű szelleméhez, sehol sem vétett az emberi méltóságéret ellen.

A Nagyidai cigányok után elkészítette illusztrációját Madách Imre művéhez, *A civilizátor*-hoz, amely politikailag ismét időszertű lett. A munkára Bródy-Maróti Dóra kérte föl s a Hungaria Könyvek 12. köteteként jelent meg 1946-ban, az illusztrátor hadifogságból való hazajövele után. A germán civilizátorokat, híven a szöveghez, sváb-bogarak képében ábrázolta. A kiadó hasonlóan tördelte egymáshoz a szöveget és az illusztrációt, mint a Nagyidáinál, azzal a különbséggel, hogy itt alig maradt oldal illusztrálás nélkül. Viszont *A civilizátor*-ban csak egyszínnel nyomtatva a tisztán vonalas rajzokat. Mindazonáltal ez a mű – a szöveg formai egyenletlensége miatt – nem lelkészelt úgy, mint a Nagyidai cigányok. Azt azonban igazolta, hogy a feladat akkor igazán nekilááló, ha a játékos, humoros, a groteszk felé hajló fantáziája korlátlanul élheti ki magát. Viszont ez nem jelenti azt, hogy nem ismeri a tartalomhoz ragaszkodó figyelmet. Az illusztrációról számos értelmezés forog a köztudatban, mindig főfogás jogosult, ha jól oldja meg a feladatát. Györy Miklós nem szakad el a tartalomtól, mert hiszen adott szöveget illusztrál, s nem valamely témára készít változatokat. Azt, hogy illusztrálás közben mennyire tud figyelmeztetni lenni, azt nemcsak a tankönyvek, hanem jeles irodalmi művek számára készített grafikai s bizonyítják. Ezek közül hadd utaljnak most a *Pancsatantra*-ra (Magyar Helikon 1959), amely ősrégi irodalmi mondanivalót közvetít s az illusztráció tartalmilag és hangulatilag, tehát a formai jegyeket illetően sem különbözhetett attól. Viszont nem is merülhetett archaizálásba, formai elemek közvetlen átvételével, amire pedig több illusztrátorunknál is találunk példát. A kötetet szintén a stílusegység jegyében tervezte meg: az irodalmi tartalomhoz indiai gyékénykötést alkalmazott, amely egyszerre volt újszerű, mert nálunk ez a kötésfajta ritka, ugyanakkor az egzotikus tartalomhoz is jól illeszkedett.

A Nagyidai cigányokban élénk színekkel élt, ettől kezdve színei kissé megfátyolosodnak, de ugyanakkor árnyalatokban érzékenyebbekké is válnak. Björnson két elbeszéléshöz (Arne. – Synnöve Solbakken. Európa, 1960.) készült grafikáin tovább lazulnak a színek, a vonalak, talán az északi sejtelmesebb világából következik ez, a művész jó értelmi alkalmazkodásából. Finom, lírai hangulatúak e színes grafikák, amelyek értékes módon gazdagítják Györy illusztrációját.

Mendoza: „Lazarillo de Tormes”. Illusztráció
Illustration pour « Lazarillo de Tormes » de Mendoza
Мендоза: «Лазарильо де Тормес». Иллюстрация

La Fontaine: „A szerelmes kurviáné”. Illusztráció
Illustration pour « la Courtisane amoureuse » de La Fontaine
Лафонтен: «Влюбленная куртизанка». Иллюстрация

Ráth-Végh István: „Szerlem házasság”. Illusztráció
Illustration pour « Amour, mariage », István de Ráth-Végh
Иштван Рат-Вег: «Любовь, брак». Иллюстрация

Ráth-Végh István: „Szerlem házasság”. Illusztráció
Illustration pour « Amour, mariage », de István Ráth-Végh
Иштван Рат-Вег: «Любовь, брак». Иллюстрация

Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember. Illusztráció
 Illustration pour *L'homme invisible* de Géza Gárdonyi
 Гега Гардони: «Невидимый человек». Иллюстрация

ciós munkásságát. *La Fontaine: A szerelmes kurtizán*-jában (Magyar Helikon, 1963) a vonalak 'meglágyultak, krétarszokról lévén szó, a tónusokra esett a hangsúly. Szellemességét, csapongó képzeletét realitás-érzéke ellensúlyozza. Jól szemléltetik ezt azok a jövő rajzok, amelyeket az alábbi művekhez készített, igazolva, mily szellemesen képes megragadni az emberi fajzat jellegzetes vonásait. Ágyafúrt alakok, ravasz kópék, mihaszna fráterek, álnok prókátörök, nagyétkű papok, nagykéjú politikusok, mamlasz tudósok, kikapós menyecskék, butaságukra rúfízető naiv hajadonok, hétrprobás csikefogók, mindenre kész gazemberek micsoda galeriét vonultatja föl Győry az ő leleményes stílusérzékével. Utalok az *Impozitorok hídvé-re* (Európa, 1958) és a *Lazarillo de Tormes élete, jó sora és viszontagságai-ra* (u. o. 1958), továbbá a *Ráth-Végh István* könyveire, vagy *Jókai Arany ember-ére* (Magyar Helikon, 1960), amelyek fa-metszetszerű rajzait a szövegbe tördelte. Kosztümök és embertípusok iránti érzéke ismét remek érvényesülési lehetőséghez jutott. Bármi erős is karikázó és karakterizáló képessége, valamint a letűnt korok iránti szerelme, mindig mértékartot tud lenni. A Jókai-műhöz az előszék után mintáját és rajzát is Győry tervezte, illetve készítette.

Mindzek után sem mondhatjuk, hogy az élet tragikus mélységeit nem ismeri, vagy hogy nem szívesen ábrázolja. Csak három műre hadd utaljak: *Cocca* román író: *A hosszú élet bora* (Európa 1962), *Tolsztoj: Szewasztopolj* (Magyar Helikon, 1960) és a kitűnő görög író, *Kosta Kotzias: A 7-es akna* (Kossuth 1962) c. művére. Ezek illusztrációiban megmutatta, hogy a nagy indulatokat, belső feszültségeket is meg tudja jeleníteni, nemegyszer már a monumentálisat idézve, anélkül, hogy formakultúrája sajátos ízeinek megtagadására kényszerülne. Talán nem érték félre a hasonlatot, ha azt mondom, hogy Győry olyan, mint a kaméleon, mindig új bőrbő bújik, alkalmazkodva a feladathoz s mégis mindig Győry Miklós marad.

Pancsatantra illusztráció
 Illustration pour *le Pancsatantra*
 Панчатантра. Иллюстрация

A történeti stílusok iránti érzékeről minden kínálkozó alkalommal tanúságot tett, akár Ráth-Végh István-műveket, akár történeti tankönyveket illusztrált. Az előbbiben a művészet eszközeivel segített irtani a butaságot, az utóbbiban addig meg nem rajzolt fogalmakat illusztrált meg, amelyek méltán keltek országos föltűnést.

Az utóbbi években a fejlődés, a betérés logikájának megfelelően, sajátosan grafikai látásmódja eltolódott a festői felé, megőrizve egyéniségét a látásban és a kifejezésben egyaránt. Példa erre két műve, *Halász Zoltán: Voyage autour des vins hongrois* (Corvina 1958.) — *Halász Zoltán: Hungarian paprika through the ages* (Corvina 1963).

Versillusztrációi közül megemlíthjük Csokonai: Dal a csikóbőrös kulacsról c. verséhez készült vasos humorú rajzát, valamint Tóth Árpád hangulatában egészen más szellemű verséhez — Az aquincumi kocsmában — készült grafikáját (a Petőfi Irodalmi Múzeumban.)

Illusztrációs munkássága mellett levelezőlaptól kezdve a fémről dombortított díszárgyakig, mindennel foglalkozik. Az egyszerű népi motívumot a tudatos művészet síkján kelti új életre, igazolva ezzel is, hogy művészete mindenestül hazai kulturális örökséghez kapcsolódik.

Jelenleg *Shakespeare-t* illusztrálja, a maga kedvére, mint egykor a Nagyidai cigányokat. A Szentivánéji álom, a Machbeth és a Hamlet van között. Színes litográfiák készülnek, s ha az idő és a sors engedi, a többi mű is sorra kerül. Tovább lépni az úton, eddigi önmagától, újulni, kiteljesedni, ez a cél. Mivel belülről fakad, egyben az öröm forrása is, mert hiszen annak a jele, hogy rejtett tartalékjait mozgósítani képes.

A fentiekben korántsem érintettem munkássága minden részletét, csak a főbb területeket s a sok közül néhány művet, hogy legalább így érzékeltsem a 60. életévét betöltött Győry Miklós sokszínű, gazdag-változatú, és ma is töretlen erejű alkotói munkásságát.